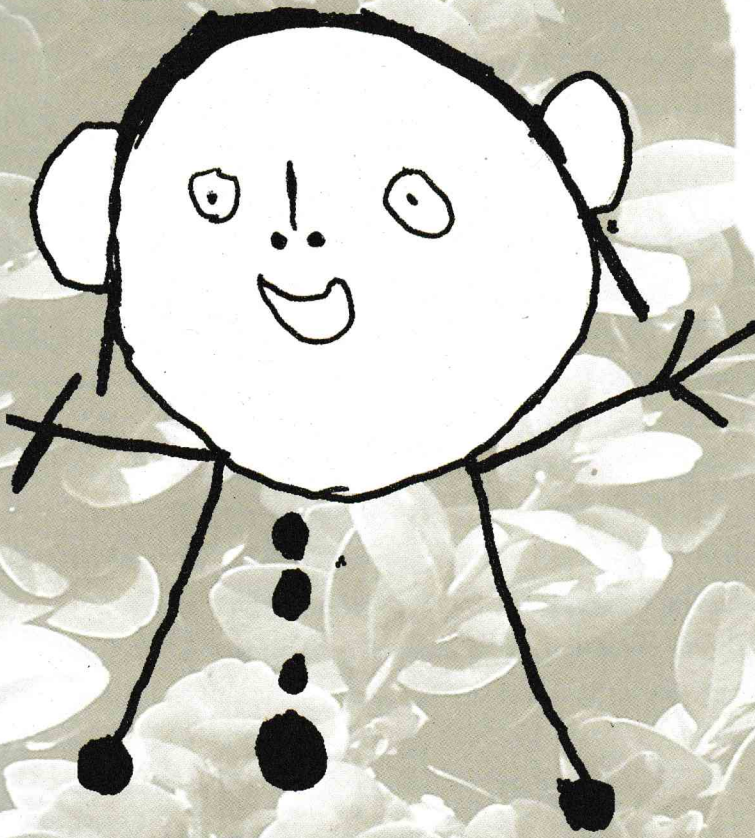

ViPU Viden om psykiatri og udviklingshæmning

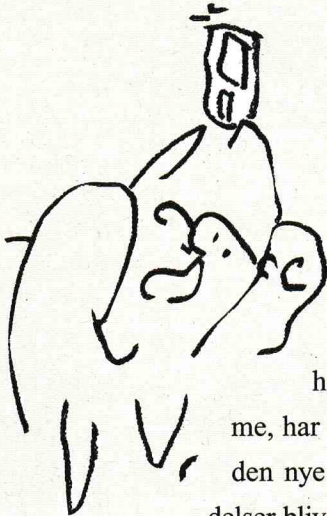
TEMA

Arkitektur og mennesker

Videnscenter for Psykiatri og Udviklingshæmning

5. årgang - nr. 1 - 2003

Det er med særlig glæde, Videnscenter for Psykiatri og Udviklingshæmning kan udsende årets første nummer af VIPU-Viden. Udviklingshæmmede med psykiske lidelser og for den sags skyld også andre sygdomme, har i mange år været et lavt prioriteret område i det danske sundhedsvæsen. I den nye psykiatriplan er der gjort op hermed. Udviklingshæmmede med sindslidelser bliver et af de højt prioriterede områder. I regeringens handleplan skønnes det, at omkring 8.000-10.000 udviklingshæmmede kan have gavn af psykiatrisk behandling. ”Det må anses som en klar samfundsmæssig opgave at varetage denne svage gruppes interesser. Det kunne f.eks. ske i form af støtte til forskning, efteruddannelse og udviklingsprojekter,” hedder det.

Videnscentrets fortsatte drift ser ud til at være sikret de næste år og samtidig bliver der muligheder for et væsentligt øget aktivitetsniveau. Det vil kunne ses både i form af flere kursustilbud og uddannelsesforløb. Videnscentret har nu også mulighed for at yde supervision og på det psykologiske område planlægges flere forskningsinitiativer.

Den fremtidige organisationsstruktur er stadig i støbeskeen. Forhåbentlig kan vi i næste nummer fortælle mere.

Dette nummer om VIPU-Viden handler først og fremmest om arkitektur. Hvad har det med psykiatri og udviklingshæmning at gøre, vil nogen spørge. Efter gennemlæsning af bladet vil læseren ikke være i tvivl om den nære sammenhæng, der er mellem menneskets fysiske udfoldelsesmuligheder og rammer og psykisk helbred.

At det er vigtigt, at der er højt til loftet.

Kurt Sørensen

Overlæge og Leder af Videnscentret

Arkitekturpsykologi

[Per Lindsø Larsen]

I Danmark er arkitekturpsykologi et stort set ukendt begreb. Herved adskiller vi os fra de fleste af de lande, vi normalt sammenligner os med. I både Norge og Sverige er der oprettet professorater i arkitekturpsykologi ved højere læreanstalter. Forskning i arkitekturpsykologi har i USA og de fleste europæiske lande været en naturlig disciplin gennem den seneste menneskealder, og der eksisterer flere internationale forskningstidsskrifter, der udelukkende beskæftiger sig med arkitekturpsykologi.

Arkitekturpsykologien beskriver, hvorledes vi som mennesker er påvirket af de fysiske omgivelser, som f.eks. vore huse, boligindretningen, landskabet, byplanlægningen. Indenfor området kan man lidt forenklet sige, at der findes to forskellige skoler eller retninger: Den kognitive og den humanistiske.

Den kognitive retning forsøger i overvejende grad at beskrive den direkte relation mellem den fysiske omverden og vores måde at tolke den og reagere på den.

- Er der en sammenhæng mellem, hvor let en by eller bygning er at finde rundt i, og hvor hurtigt vi finder os til rette og tilpas det pågældende sted?
- Hvorledes påvirker beplantning, farver og lys vores opfattelse af steder og rum?

Den kognitive retning er således meget konkret i sin analyse af forholdet mellem mennesket og dets fysiske omverden, i modsætning til den humanistiske retning, der traditionelt går et spadestik dybere i den psykologiske analyse og tolkning af relationen. Et klassisk tema for den humanistiske retning inden for arkitekturpsykologien er således spørgsmålet om, hvad det overhovedet vil sige at føle sig hjemme et sted, og hvilken psykologisk betydning det har for mennesket.

Der er ikke nogen konflikt mellem den kognitive og den humanistiske indfaldsvinkel. Man bør snarere se det som to forskellige måder at anskue emnet på: Den kognitive retning leverer megen viden og data om forholdet mellem menneske og dets omgivelser, mens den humanistiske forskning ofte bidrager med den psykologiske forståelse og teori, der gør disse data forståelige og meningsfulde.

Selv om en egentlig videnskabelig forskning i området ikke går længere tilbage end til 60'erne, er det de færreste af os, der er i tvivl om, at vi virkelig er psykisk påvirket af hvilke fysiske omgivelser, vi lever i.

Winston Churchill udtalte engang: "Først former vi vore boliger, men derefter former de os". I udsagnet

ligger der en påmindelse om, at det ikke er ligegyldigt, hvorledes vi opfører vore boliger og indretter dem, fordi vi i høj grad bliver påvirket af de rum, som vi færdes i til dagligt.

Denne påvirkning er naturligvis ikke mindre for personer med psykisk udviklingshæmning. Meget taler endda for, at den er langt mere afgørende. Lad os tage et par håndfaste og konkrete eksempler, så påstanden ikke bliver alt for luftig.

Arkitekturpsykologiske eksperimenter har vist, hvorledes vores kognitive funktionsniveau er påvirket af de fysiske omgivelser. I et klassisk eksperiment blev et hold studerende opdelt i to ensartede grupper. Begge hold blev udsat for det samme sæt af opgaver, der skulle løses. Den eneste forskel var, at den ene gruppe blev placeret ved borde og stole i et bart rum, mens den anden gruppe fik lov til at løse opgaverne i et rum, der først og fremmest var gjort indbydende med et væld af grønne planter. Sidstnævnte gruppe løste opgaverne signifikant bedre end den første gruppe. Dvs. Deres intellektuelle præstation var så meget bedre, at det videnskabeligt ikke bare kunne tilskrives en tilfældighed.

Vores motivation og overskud til at løse intellektuelle opgaver i hverdagen er altså påvirket af vores fysiske omgivelser. For den ikke-udviklingshæmmede, der har et intellektuelt overskud til at løse de udfordringer hverdagen byder på, kan denne påvirkning måske være af mindre betydning, men for den udviklingshæmmede, der kæmper for færdighed i de almindelige hverdagsfunktioner, er situationen selvsagt en noget anden. *De fysiske omgivelser påvirker vores adfærd, og de er i stand til at påvirke omfanget af adfærdsforstyrrelser.*

Det er nok et af de bedst dokumenterede områder inden for denne del af den psykologiske forskning. Der findes endda et internationalt forskningstidsskrift alene hellet dette område: "Environment and Behavior".

Fængsler har været et ofte benyttet studiested, når det gælder denne type af undersøgelser. Vold og andre former for adfærdsforstyrrelser er et kolossalt problem i f.eks. mange amerikanske fængsler. Undersøgelser har imidlertid vist, at problemerne kan reduceres drastisk alene ved at ændre farverne på væggene. Gennem undersøgelse af adrenalin i urinprøver fra indsatte fanger, har man målt, at et skifte fra de traditionelle institutionsfarver til dæmpede pastel farver på væggene, dæmper stress-niveauet blandt fangerne signifikant. I en nyere irsk undersøgelse fandt man på tilsvarende vis, at antallet af selvmord og selvmordsforsøg

blandt indsatte blev reduceret markant ved ændring af farverne i fængslet.

I andre arkitekturpsykologiske studier, har man lavet undersøgelser af børns adfærd i skolegårde, før og efter visse arkitektoniske indgreb. Tilstedeværelsen af træer, buske, kroge, små naturplateauer o.s.v. har vist sig, ikke alene at reducere omfanget af slagsmål men også at bidrage til at børnene snakker mere sammen, og at det enkelte barn snakker med flere forskellige kammerater end tilfældet var i den gamle skolegård før fornyelsen.

Det sidste peger mod en anden vigtig pointe i arkitekturpsykologien. De fysiske omgivelser påvirker os ikke blot direkte, men også indirekte ved at virke ind den måde hvorpå vi er sammen med andre mennesker. Nogle boliger og opholdsrum er indrettet, så de direkte inspirerer til socialt fællesskab, mens andre rum snarere begrænser muligheden. Vi skal vende tilbage til dette emne i en anden artikel, der beskriver hvorledes valg af bygningsmateriale og deraf følgende rum-akustik påvirker den indbyrdes kommunikation mellem udviklingshæmmede og personale.

Men hvad er det så konkret arkitekturpsykologien har at fortælle os? Hvad er det for nogle farver, der skal op på væggen? Hvor mange planter skal vi have? Hvor skal lyset komme fra, og er det virkelig nødvendigt med et springvand?

Fra arkitekter, der forholder sig kritisk til arkitekturpsykologien har spørgsmål af denne type sarkastisk haglet ned over psykologer, der beskæftiger sig med

området. Deres kritik drejer sig primært om, at arkitekturpsykologien aldrig har formået at munde ud i noget praktisk og konkret anvendeligt. Den har aldrig været i stand til at give en oversigt over, hvad det er der skal til, for at vores opholdsrum og boliger kan øve den mest positive psykiske indflydelse på os.

Allerede i 1970'erne havde et amerikansk arkitektur-tidsskrift en satirisk tegning, der skulle illustrere forholdet mellem arkitekter og psykologer. På tegningen ses arkitekturen i skikkelse af en frodig kvinde, der ligger på briksen, mens psykologien er repræsenteret af en betuttet lille Freud, der sidder ved siden af med notesblokken. Kvinden rejser sig på briksen og råber: "Nu skal jeg sige Dem, hvad problemet er, Hr. Freud! Det er, at kvinden aldrig er blevet ordentlig tilfreds-stillet i dette forhold!"

Fra psykologisk side forsvarer man sig med, at det heller aldrig har været arkitekturpsykologiens formål at munde ud i en facitliste, der f.eks. anbefaler pastelfarve nr. dit eller dat til sydvendte vægge. Dels ville de fleste nok frabede sig sådanne dikterede guidelines, der hurtigt kunne munde ud i stereotype og forudsigelige

boligindretninger. Dels er en sådan facitliste næppe muligt, fordi den måde de fysiske omgivelser påvirker os på igen er påvirket af samfundsforhold, tidsstrømninger og således ændrer sig over tid.

Mange psykologer hævder derfor, at arkitekturpsykologiens formål først og fremmest er videnskabeligt at dokumentere hvilken påvirkning de fysiske omgivelser har på os, og at blive i stand til på videnskabelig forsvarlig vis at undersøge, om ændringer i de fysiske omgivelser påvirker os i positiv eller negativ retning.

Danske arkitekter har pointeret, at når dansk arkitektur internationalt hævder sig fint, på trods af, at vi traditionelt her i landet ikke interesserer os i nævneværdig grad for arkitekturpsykologi, så skyldes det, at den gode arkitekt – hvad enten det er bygningsarkitekten, landskabsarkitekten eller indretningsarkitekten – trækker på sin særlige evne til at formidle en kunstnerisk og menneskelig intuition. Han eller hun har en særlig evne til at kunne konkretisere, hvorledes et rum kan komme til at fungere optimalt. De fleste af os har nok evnen til

at fornemme, når vi træder ind i et rum, om det er et hyggeligt, imødekommende og rart sted at være, men det er ikke os alle, der har evnen til at se, hvorledes rummet kan gøres mere rart og imødekommende. Vi ved fra hverdagslivet, at de nådegaver er urimeligt fordelt. I enhver personalegruppe findes der altid én eller to personer, der har en ganske særlig evne til få et rum til at fungere. Som med enkle midler er i stand til at skabe hygge, varme og imødekommenhed i rummet.

Arkitekturpsykologiens budskab er blandt andet, at det er vigtigt, at vi giver de mennesker lov til at virke, som har den særlige rumlige intuition. Den måde vi indretter bofællesskaber, institutioner, dagcentre og andre væresteder for udviklingshæmmede på, har en indflydelse på vores kognitive, affektive og adfærdsmæssige funktioner – udviklingshæmmet eller ej.

Arkitekturpsykologien viser os, at denne indflydelse er langt større end de fleste af os i almindelig antager og derfor naturligvis bør tages desto mere alvorligt.

HUSE OG MENNESKER

[Vibeke Keck Olesen]

Vi ved alle sammen, at vi høj grad påvirkes af vores omgivelser – Det betyder noget, om de er smukke og funktionelle og får os til at føle os hjemme, – eller om de er triste, grimme og upraktiske. Sådan forholder det sig selvfølgelig også, når det drejer sig om boliger til udviklingshæmmede. Måske er det endog sådan, at udviklingshæmmede er endnu mere sensitive overfor det ydre miljø end de såkaldt ”normale”.

Det ydre miljø spiller ind og påvirker det indre. Det er næppe alene på grund af boligmiljøet, at mennesker får det dårligt, men omgivelserne spiller en stor rolle, og de kan være med til at forstærke både positive og negative stemninger.

Boliger/institutioner for udviklingshæmmede skal kunne give plads for både de enkelte beboere og for et samvær mellem dem. Der skal kunne være spise- og

hyggesituationer og nogen gange samtidig også arbejde, aktiviteter og pleje. Husene skal på en gang være hjem for beboerne og arbejdspladser for pædagogerne. Den måde byggerierne udformes på, er også med til at definere graden af samvær og samspil mellem beboerne.

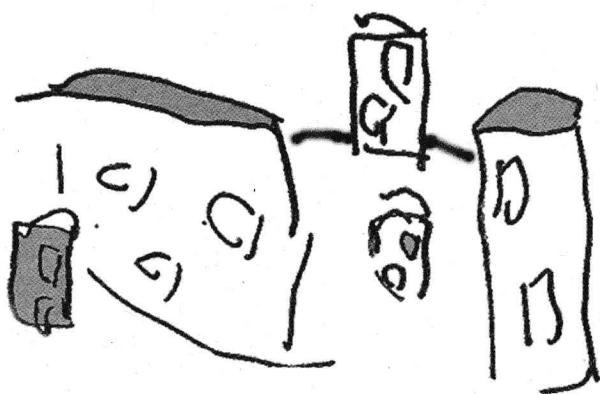
Forskellige målgrupper stiller forskellige krav. Arkitekturen bliver resonansbund for pædagogikken. Det er vigtigt - om den spiller med eller mod det ønskede mål.

Hvilke krav skal man så stille til boliger for udviklingshæmmede? Spørgsmålet lader sig ikke besvare generelt. – Der findes næppe et korrekt svar, men snarere uendeligt mange forskellige svar. Dels har ønsker og løsninger udviklet sig hen over tiden i takt med den pædagogiske udvikling inden for området, dels er udviklingshæmmede bestemt ikke nogen homogen masse, men derimod mange forskellige personer med forskellige ønsker og behov der er defineret af arten og graden af psykiske og/ eller fysiske handicap, og deraf følgende plejebehov.

Der er jo heller ingen, der siger, at kravet til en bolig vil være det samme livet igennem. Mennesker bliver ældre, og vi ved at vi de kommende år vil se en vækst i antallet af udviklingshæmmede ældre, og mange af

dem vil på et tidspunkt udvikle sygdomme i bevægeapparatet og måske demens. Så det store spørgsmål er - Skal man bygge boliger, der kan udvikle sig i takt med menneskets behov? - Eller skal man i stedet vælge at flytte beboerne til særlige specialbyggede institutioner, når den tid kommer?

Det synes umiddelbart logisk, at fysiske handicap må stille særlige krav til boligens indretning og tilgængelighed – trapper, dørtrin, dørbredder, højden på køkkenbordet o.s.v. – Det synes så logisk, men kikser desværre alt for ofte.

For mange vil det nok være sværere at forstå, at udviklingshæmning måske i kombination med særlige psykiske handicaps, som for eksempel autisme, voldelig udadrettet adfærd, demens og lignende i særdeleshed kræver særlige indretningsløsninger.

Århus Amts Bygnings og Energikontor udsendte for nogle år siden en eksempelsamling, hvor man gennemgår 35 danske nye eller ny-renoverede bosteder for mentalt- og/eller fysisk handicappede. Bogen er et studie

værd og viser noget af den mangfoldighed af løsningsmuligheder, der er blevet udviklet indenfor området igennem de senere år.

Eksempelsamlingen er god og overskuelig, og et ”must” som inspirationskilde, hvis man skal i gang med at bygge nyt.

Metode: der blev udsendt 275 forespørgsler til danske kommuner, hvilket resulterede i, at der blev indsendt 140 projekter, af disse udvalgte man i første omgang 50, som blev besøgt og personalet blev interviewet, herudfra valgte man de 35 bedste projekter, der er et repræsentativt spektrum af forskellige løsninger til forskellige typiske behov.

Som blev undersøgt ud fra:

- Beboernes mulighed for sociale relationer
- Beboernes mulighed for selvrealisering
- Husets hensigtsmæssighed set i forhold til personalebehov
- Husets hensigtsmæssighed set i forhold til brugernes daglige behov
- Husets hensigtsmæssighed set i forhold til fysiske handicaps

Litt.:

Boformer for fysisk/psykisk handicappede, eksempelsamling med 35 projekter, Århus Amt, Bygnings- og Energikontoret. Udgivet Århus 1997

(Kan bestilles på tlf. 86 11 80 00 for kr. 160 + forsendelse, p.t. udsolgt på dansk, men fås på engelsk og tysk)

Indhold: Bogen er systematisk opbygget med plantegninger, fotos af interiørs og facader. Kort beskrivelse af beboergrupper, særlige behovs og handicap, lovgivningsparagraffer, finansiering, Arkitektfirma(er), ejerforhold, bemanding etc.

Projekterne: De medtagne bosteder er meget forskellige. Men nok meget repræsentative for de senere års byggerier. Projekterne spænder fra det meget specielle

og unikke til gode funktionelle serieproducerede typehuse til bofællesskaber, der kan placeres næsten hvor som helst f.eks. i almindelige parcelhuskvarterer - Der er også medtaget mange ombygningsprojekter, f.eks. landbrugsprojekter på ombyggede bondegårde og fine renoveringer af gamle traditionelle mammut institutioner som Ribelund og Sødisebakke, så de tilgodeser dagens krav om "det nære og overskuelige."

Der mangler eksempler på gode boliger til demente.

Ikke blot et hus –

men et hjem

[Per Lindsø Larsen]

Ikke blot et hus – men et hjem

At have adgang til et sted i verden, hvor man kan føle sig hjemme, er et fundamentalt psykologisk behov. At afsavn af et sådan hjemsted er forbundet med psykisk smerte er kendt op gennem hele historien. Homer fortæller om Olyseus, at han rullede sig rundt på gulvet og græd, når han følte sig hjemløs, ved erindringerne om det hjem han havde forladt. I Det gamle Testamente (og senere i en kendt, melodisk Boney M fortolkning) hedder det: "Ved Babylons floder, der sad vi og græd, når Sion randt os i hu." Eksemplerne er uendelige.

Hjemmets betydning er, at være det faste arkimediske punkt, hvorfra vores verden går. Vi er ikke blot væsener, der bevæger os i et rum, men individer, der har rod og udgangspunkt. På denne måde er hjemmet med til at fastholde vores identitet. Den amerikanske psykolog Oliver Klapp siger det på denne måde: "...rum æder identiteten. Hjemmet, på den anden side, giver identiteten næring. Det fortæller os hvem vi er." Vort hjem afspejler os selv i en fysisk form. Den franske forfatter og filosof Gabriel Marcel udtrykker det således: "Et menneske adskiller sig ikke fra sit hjem. Han ér sit hjem." Omtrent den samme iagttagelse kan man finde hos John Steinbeck i romanen "Vredens druer": "Sjovt som tingene er. Hvis en mand

ejner en lille ejendom, så bliver den ejendom ham. Den er en del af ham, den er ligesom ham."

At føle sig hjemme i dybeste forstand er altså at få fortalt sin egen identitet i de fysiske omgivelser, på en sådan måde, at vi føler os trygge og opbyggede. Hjemme føler vi os, når de fysiske omgivelser med Klapp's ord giver næring til vores identitet.

At have bopæl et sted er ikke automatisk det samme som at føle sig hjemme det pågældende sted. At føle sig hjemme, er med arkitekturprofessor Norberg-Schulz' ord først og fremmest betinget af at kunne slutte venskab med de fysiske omgivelser. Det er et fundamentalt krav.

Udviklingshæmmedes behov

Boligtillbuddene for udviklingshæmmede forekommer på mange måder at være styret af en antagelse om, at ovenstående behov ikke er gældende for denne gruppe mennesker. At udviklingshæmmede ikke har den samme følsomhed i samspillet med de fysiske omgivelser. Åndssvageforsorgens storinstitutioner blev jo ikke opført i ringeagt for de udviklingshæmmede. De var tegnet og opført ud fra en opfattelse af, at de fysiske omgi-

velser givetvis ikke betød så meget for de udviklingshæmmede, så derfor kunne man lige så godt indrette dem så de både var omkostningslette og praktiske for personalet, med f.eks. store spisesale og håndvaske og brusere i lange rækker.

Selv i 60'ernes og 70'ernes diskussioner, der ledte frem til nedlæggelsen af åndssvageforsorgen og den massive udflytning fra institutionerne til mindre boformer, leder man længe efter arkitekturpsykologiske argumenter. Hovedsynspunktet var, at vi i et velfærdssamfund ikke kan være bekendt at byde udviklingshæmmede storinstitutionernes boforhold. Derfor kom målsætningen til at handle om almindelig boligstandard i normaliserede omgivelser, mens få interesserede sig for, om det overhovedet var fysiske omgivelser udviklingshæmmede kunne føle sig hjemme i.

Få af os andre ville bryde os om, at blive spist af på den måde. For boligkøberen er det langt fra nok, at en bolig har den forventede standard. Det er i høj grad en afgørende faktor, at køberen fornemmer, at i de pågældende omgivelser er han eller hun i stand til at kunne føle sig

hjemme. Det er de udviklingshæmmede sjældent blevet spurgt om, på trods af, at der for mange er tale om livsvarige opholdssteder.

Tennessee-undersøgelsen

Videnskabelig forskning er ofte et velegnet redskab til at tage livet af fordomme. Enten ved at modbevise dem, eller ved at ophæve dem til fakta.

For få år siden tog et hold forskere fra Tennessee i USA fat i halen på firbenet og satte sig for videnskabeligt at undersøge om udviklingshæmmedes følelsesmæssige forhold til de fysiske omgivelser er lige så stærk som den er hos ikke-udviklingshæmmede.

Der er tale om et omfattende stykke forskningsarbejde udført efter stringente videnskabelige metoder.

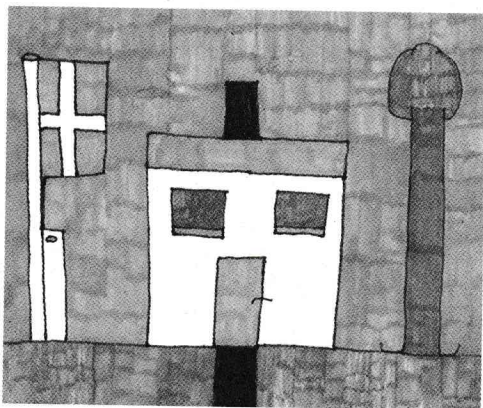
Forskerne udvalgte 20 tilfældige bosteder for udviklingshæmmede i staten Tennessee. Det var alle bofællesskaber med ca. 8 beboere. Af bostederne var 8 placeret i storbyer, 10 i mindre byområder og 2 i landdistrikter.

De 20 bofællesskaber blev nu videofilmet både udefra og i alle indvendige rum. På baggrund af videooptagelserne blev kopieret 5 lysbilleder af hvert bosted, der viste interiøret i de forskellige rum: Dagligstue, badeværelse, spisestue o.s.v.

De i alt 100 lysbilleder blev nu blandet godt og grundigt. Herefter blev de først vist for en gruppe 17-21 årige college-studerende, der blev bedt om for hvert enkelt billede at angive graden af hjemlighed (home-

likeness). Dette skulle ske på en skala fra 1 til 5, hvor 1 angav at billedet viste et interiør, hvor det var let at føle sig hjemme og godt tilpas, mens 5 blev givet for et interiør, hvor det var meget svært at føle sig hjemme. Resultaterne viste, at der var en meget høj grad af ensartethed i den måde, de studerende afgav point på. Ikke alene var der stor enighed om, hvilke interiører det var muligt at føle sig hjemme i, det viste sig også, at disse interiører stammede fra de samme bosteder. Sagt på en anden måde, så tilkendegav de unge, at der var bofællesskaber, hvor det var let at føle sig hjemme og andre, hvor det var svært.

Spørgsmålet var nu, om udviklingshæmmede – for hvem bostederne af de involverede typer var beregnet som livsboliger – vurderede på samme måde som de unge studerende.

Eksperimentet blev udvidet, så det omfattede hele 5 grupper: En gruppe studerende, en gruppe bestående af arkitekter, en gruppe af forstandere/administratorer for bosteder for udviklingshæmmede, en gruppe pårørende til udviklingshæmmede og en gruppe af personer

med udviklingshæmning i mild til moderat grad. Ingen af personerne i de fem grupper havde nogen direkte tilknytning til de 20 bosteder på billederne. Det var altså ikke udviklingshæmmede som boede i de involverede bofællesskaber.

De fem grupper fik de 100 lysbilleder vist og på samme måde som i det tidligere eksperiment, blev de bedt om at pointgive hvert billede, efter hvor let de mente det ville være, at føle sig hjemme.

Som tilfældet var med gruppen af studerende i det indledende eksperiment, så viste alle fem grupper stor overensstemmelse i den måde de vurderede bostederne på. Grupperne var også indbyrdes i overensstemmelse med hinanden. De bosteder som arkitekterne havde vanskeligt ved at føle sig hjemme i, var de samme bosteder, som gruppen af udviklingshæmmede havde vanskeligt ved at føle sig hjemme i. Alle grupper var altså enige: I nogle af de 20 bosteder var det mere end svært at føle sig hjemme. Andre af stederne var det let. Det er værd at bemærke, at alle 20 bosteder var moderne byggerier med ensartet boligkomfort. Det vil sige, at alle bostederne levede op til den standard, som vi også i Danmark forventer af boliger, der skal fungere som bofælleskab for ca. 8 udviklingshæmmede. Hvor megen vægt skal man så lægge i, at udviklingshæmmede angiver, at nogle af disse steder er det vanskeligt at føle sig hjemme? Nogle vil måske mene, at dette føleri er et luksusproblem, når vi taler om, at der stilles moderne byggeri til rådighed med egne værelser med eget bad og toilet, moderne komfort og faciliteter. Er det ikke således, at nogle af boligerne måske nok ved første syn er mindre attraktive end andre, men med

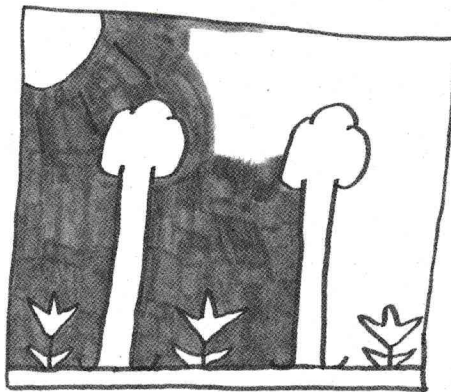
tiden skal man såmænd nok føle sig hjemme selv disse steder?

Forskerne gik et skridt videre for bl.a. at få besvaret et spørgsmål som dette.

Pædagogisk personale på alle 20 bosteder blev bedt om at udfylde en ABC-skala for hver enkelt af beboerne. ABC (Abberent Behaviour Checklist) er en af de mest velafprøvede og anerkendte ratingskalaer til screening af adfærdsproblemer hos udviklingshæmmede. Endvidere blev tilfældigt udvalgt 4 beboere på hvert bosted. Det var alle beboere med udviklingshæmning i moderat til dyb grad, som blev direkte observeret i tre dagligdags situationer: Ved spisning, i strukturerede arbejdssituationer og i ustrukturerede fritidssituationer. Ved hjælp af barkode-scannere registrerede forskerne adfærdsudtryk og sociale interaktioner mellem pædagoger og beboere.

Forskerne var klar over, at en lang række faktorer er medbestemmende for omfanget af adfærdsforstyrrelser. Det gælder f.eks. personalenormeringen, beboerens IQ, støjforhold, omfang af adfærdsproblemer som den enkelte beboer havde ved indflytning på bostedet, medicinering m.v. Disse faktorer indflydelse er det imidlertid muligt ved avancerede statistiske metoder at eliminere på særdeles pålidelig måde. Det gjorde forskerne, og man skulle så forvente, at omfanget af adfærdsproblemer og den sociale interaktion herefter var nogenlunde ens for alle bostederne. Det var den imidlertid ikke. Derimod viste der sig at være en signifikant sammenhæng mellem visse former for adfærdsforstyrrelser og de bosteder, hvor andre udviklings-

hæmmede tidligere i undersøgelsen havde givet udtryk for, at de ville have vanskeligt ved at føle sig hjemme. Stereotype adfærdsformer var mere udbredt i disse bosteder. Det samme var omfanget af aggressiv adfærd og hyperaktivitet. Endvidere fandt man, at kommunikationen mellem pædagoger og beboere var af mere negativ karakter disse steder.

Forskernes resultater kan opsummeres: Af 20 moderne bofælleskaber for udviklingshæmmede var nogle bosteder lette at føle sig hjemme i, ifølge andre udviklingshæmmede. I andre af bostederne fandt de det vanskeligt at føle sig hjemme. De udviklingshæmmede, der boede på de bosteder, hvor de fysiske omgivelser gjorde det vanskeligt at føle sig hjemme, reagerede med højere grad af stereotyp adfærd, hyperaktivitet og aggressiv adfærd.

Nostalgia

Er det rimeligt at antage, at det at være tvunget til at bo i fysiske omgivelser, hvor det er svært at føle sig rigtig hjemme, giver sig udslag på denne måde?

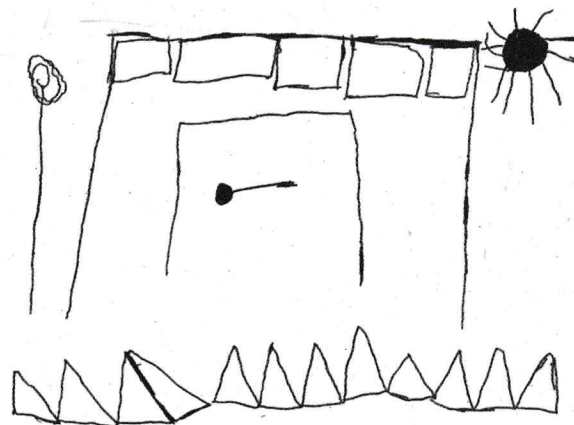
Lad os tage en kort udflugt tilbage i tiden. I 1670'erne levede der i Bern en ung mand, der var så kvik til skolearbejdet, at forældrene besluttede, at han skulle sendes til Basel for at studere videre. I begyndelsen klarede den unge student sig fint, men snart begyndte han at udvikle angstanfald, der med tiden forværredes og fulgtes af skælven og feberanfald. Det stod snart klart, at han var så alvorligt syg, at man frygtede for hans liv. En dag apotekeren kom for at aflevere medicin, faldt han i snak med den syge student, og snart fandt han ud af, at dét det unge menneske led af var længsel efter sin hjemegn. Han kunne ikke føle sig hjemme i Basel.

Apotekeren lod sit indtryk fra samtalen gå videre til studentens læge, Johannes Hofer, og anbefalede, at den unge mand blev sendt tilbage til sit hjem i Bern. Allerede da det kom studenten for øre, at der blev gjort overvejelser om at transportere ham hjem, skete der en mærkbar bedring i hans tilstand. Efter hjemkomsten kom han sig straks. Efter nogle få dage, var han fuldstændig rask.

Den unge students lidelse havde lægen Johannes Hofer set i en række andre sygehistorier: Lidelsen ved ikke at føle sig hjemme hvor de var, øvede en så voldsom indflydelse på patienterne, at den kunne forhindre helbredelse. I andre tilfælde, fornemmede Hofer, kunne den være sygdommen i sig selv. Hofer beskrev sygdommen i en medicinsk afhandling: "...de tænker bestandigt på at vende tilbage til et hjem, og når de forhindres i det, bliver de syge...".

Hofer fortsætter: "Da denne ofte dødelige sygdom ikke tidligere er beskrevet af læger og derfor ikke har noget latinsk navn, har jeg valgt at kalde sygdommen "nos-

talgia" efter nostos (længslen efter hjem) og algos (smerte).

Nostalgi er altså oprindeligt en lægelig diagnose, der beskriver den lidelse ikke at kunne føle sig hjemme dér, hvor man er tvunget til at være.

Hvis vi er tvunget til at bo et sted, hvor vi ikke føler os hjemme, lider vi med et arkitekturpsykologisk udtryk "stedtab". Vi befinder os i en tilstand af "stedløshed". Den norske professor i arkitektur Norberg-Schultz afdækker stedtabets psykologiske konsekvens:

"Der er al mulig grund til, at antage at stedtabet er en medvirkende årsag til vor tids menneskelige rodløshed og fremmedgørelse. I ordet "fremmedgørelse" ligger det netop, at én ikke længere har fodfæste i tilværelsen; man hører ikke til noget sted og er blevet fremmed. Omverdenskrisen er derfor ikke begrænset til materielle problemer, så som forurening og overbefolkning. Først og fremmest består den i, at mennesket har mistet sit psykologiske fodfæste. Vi bor ikke længere, i ordets egentlige betydning."

Hjemmets forudsætning

Hvad er det, der afgør om vi – udviklingshæmmede eller ej – opfatter en bolig som et sted, hvor vi kan føle os hjemme. Her er det videnskaben som oftest kommer til kort, fordi der er tale om intuitioner og fornemmelser, som det er vanskeligt at sætte på formel. Forskerne gjorde et særdeles ihærdigt forsøg i ovennævnte undersøgelse. Ca. 1300 detaljer fra de 100 interiør-fotos, blev analyseret for at undersøge hvilke der blev forbundet med omgivelser, hvor man kunne føle sig hjemme. De opnåede resultater er, når de bliver pindet ud på denne måde, temmelig banale og intetsigende. F.eks. var det gode hjem forbundet med trægulv frem for vinylgulv (hvem af os ville føle os hjemme med et dagligstue gulv belagt med vinyl?). Den indbydende bolig havde også mindre glasareal i facaden end den mindre indbydende, o.s.v.

Det står hurtigt klart, at den måde at gribe problemet an på ikke er særlig givende. Derfor angriber forskerne også opgaven fra en anden side, ved at introducere et par begreber, som det er værd at lære at kende.

De taler om arkitektonisk protese versus diatese. Protese kan forstås som det, der kompenserer og skaber balance, mens diatese kan forstås som det, der oprettholder ubalancen og i værste fald udstiller handicapet. Arkitektonisk protese har altså præcis samme betydning som tandprotesen har for den tandløse. Den kompenserer for handicapet og skaber balance. Modsat altså en arkitektonisk diatese.

”Tilgængelighed” har der de senere år været fokuseret

en del på. Boliger skal være handicap-venlige. Det gælder også boliger for psykisk udviklingshæmmede. De skal være indrettede, så de i videst mulig omfang tager højde for beboerens handicap og ved deres indretning øger hans udfoldelsesmulighed og kompetence. Tilgængelighed er et andet ord for arkitektonisk protese. Arkitektonisk diatese eller protese afspejler sig i hvor praktisk en bolig er indrettet. Det siger noget om komfort og hensigtsmæssighed i indretningen.

Men det siger ikke nødvendigvis noget om hvorvidt et menneske føler sig hjemme i boligen. Faktisk viser både nærværende undersøgelse og en lang række andre sociologiske undersøgelser, at faciliteter og boligkomfort spiller en mindre rolle for hvorvidt vi føler os hjemme i en given bolig. Vi kender det fra hverdagslivet, hvor mange ældre ønsker at forblive i deres egen bolig, selv om de får stillet en ældrebolig til rådighed, med langt højere grad af tilgængelighed og boligkomfort.

For at nå frem til, hvad det er, der er af betydning for at kunne føle sig hjemme et sted, introducerer forskerne begreberne ”indirekte arkitektonisk protese” versus ”indirekte arkitektonisk diatese”. Og nu begynder brikkerne at falde på plads.

Den indirekte arkitektoniske protese udtrykker, at arkitekturen og indretningen anvendes til at beskrive en imødekommende fortælling om livet og beboerne på stedet. Omvendt den indirekte diatese, der udtrykker en negativ fortælling om stedet.

Se Fig. 1. De to billeder i øverste række udtrykker direkte protese eller diatese. Det handler om tilgængelighed og boligkomfort. For den gangbesværede er det arkitektonisk protese, at vaskemaskinen står lige om hjørnet, og ikke nede i kælderen.

Komfort og tilgængelighed er dejligt at have, men vi ved, at det ikke er de afgørende faktorer for om vi føler os hjemme og er godt tilpas i vores bolig. De nederste to billeder er et pædagogisk eksempel på indirekte arkitektonisk protese og diatese. Tilgængeligheden og komforten er formentlig lige stor i begge spiserumme, men indretningen fortæller forskellige historier og stiller forskellige forventninger hos den iagttagende.

Billedet til venstre fortæller historien om den lille familie. Her føres stilfærdig samtale under middagen.

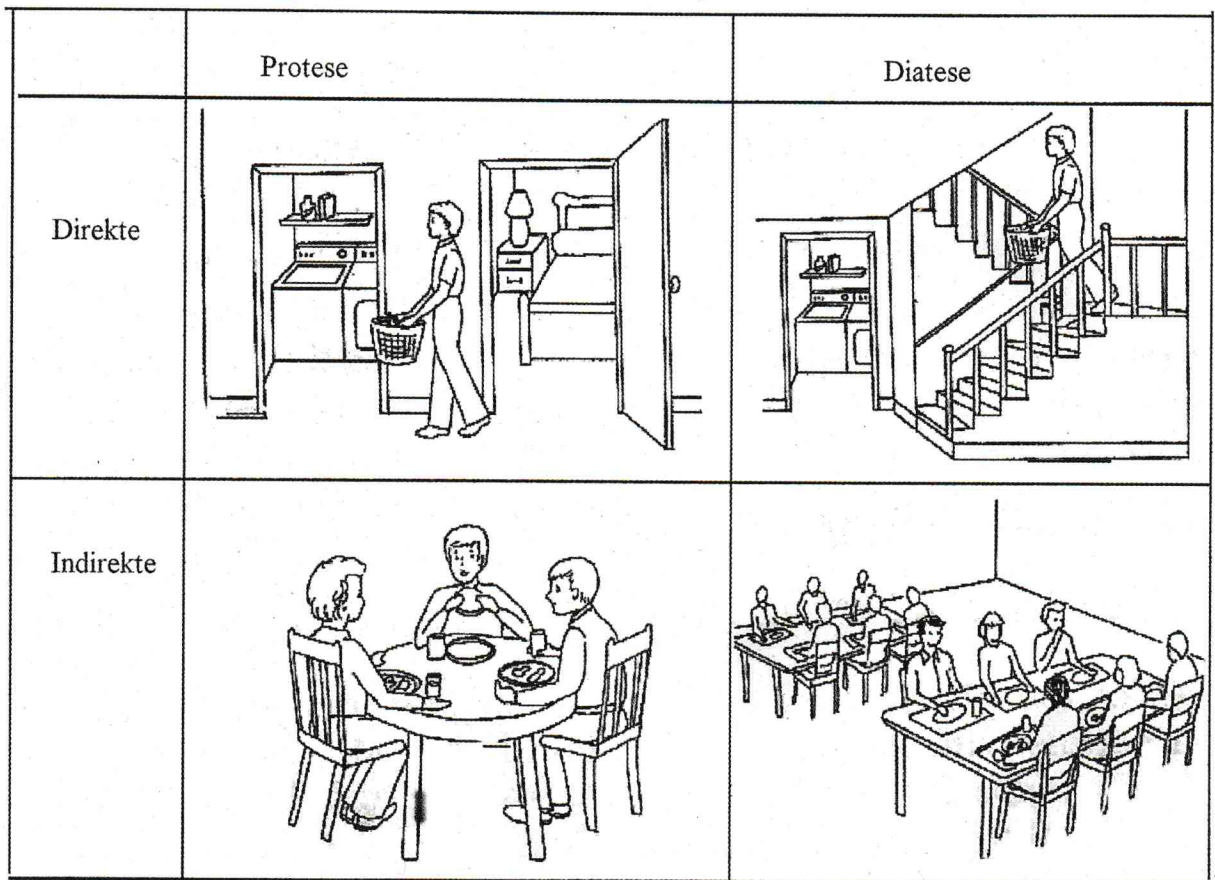

Fig. 1.

hvor alle kommer til orde, og der ligger en forventning i luften om at almindelig bordskik følges. Billedet til højre fortæller en anden historie. Der er et højt støjniveau, for den som man ønsker at snakke med sidder måske ved den anden ende af bordet. Det kan være svært at komme til orde for alle. Her kan man let føle sig udenfor. Der er ikke den samme forventning til gode manerer.

Den måde vi bygger boliger på og den måde vi indretter dem på, fortæller en historie, og det er den fortælling, som den boende hverdag skal lytte til.

Og her er det, at vi pludselig er nået tilbage til humanisterne i arkitekturpsykologien. Hvis ikke de fysiske omgivelser fortæller til os - og om os - er i stand til at give næring til vor identitet, så kan vi ikke føle os hjemme.

At skabe hjem

Nedlæggelsen af åndssvageforsorgens storinstitutioner var en markant forbedring af de udviklingshæmmedes levevilkår. Mange er flyttet i egen bolig med rimelig boligstandard, andre er flyttet i normaliserede bofællesskaber med gode faciliteter og komfort.

Føler man sig imidlertid ikke ordentlig hjemme, så er glæden ved altan og eget bad til at overskue.

Måske er tiden inde til næste etape af udflytningen. Den mest afgørende etape: Ikke blot at sikre udviklingshæmmede ordentlig boligstandard, men også at sikre at de bor, hvor de i dybeste forstand kan føle sig hjemme.

Det handler ikke blot om at opprioritere det arkitektoniske håndværk på bekostning af murermestertegnede, præfabrikerede typehuse. Det er i høj grad en pædagogisk opgave, at bidrage til at den udviklingshæmmedes hjem indrettes så den fortæller en opbyggelig historie for den enkeltes identitet.

Kvalifikationen til dette pædagogiske arbejde starter med at blive alvorlig opmærksom på, hvor påvirkelige vi er overfor de fysiske omgivelser vi lever i. At skærpe evnen til at lytte til den historie stedet fortæller. At fremelske sansen for at skabe en opbyggelige identitet i hvert et rum, så den udviklingshæmmede kan sige med Bob Dylan: "...it's not just a house, it's a home!".

Kilde:

Thompson, T et.al: Architectural Features and Perceptions of Community Residences for People with Mental Retardation. (American Journal on Mental Retardation, 1996, Vol. 101, No. 3, 292-313).

Thompson, T et.al.: Interdependence of Architectural Features and Program Variables in Community Residence for People with Mental Retardation. (American Journal on Mental Retardation, 1996, Vol. 101, No. 3, 315-327).

Hertha – en ORGANISK Landsby

[Vibeke Keck Olesen]

“Solen bryder igennem skyerne. Foran mig ligger en åben bystruktur med spændende og utraditionelle træhuse. Varme farveklatter, lyser venligt og indbydende op blandt hvide snedækkede bakkedrag og marker ...Min første indskydelse er, at her ser rart ud.”

Udsigt over markerne

Artiklen er baseret på et besøg hos Levefællesskabet Hertha i januar 2003, og en lang samtale med Helle & Søren Hansen, som bor i Hertha og har været med i hele forløbet - helt fra dengang de første spæde tanker blev tænkt engang for længe siden.

Geografi

Levefællesskabet Hertha ligger i landsbyen Herskind i Midtjylland. Centralt placeret 14 km. fra Århus, og

stort set midtpunkt i den trekant, der udgøres af byerne Århus, Silkeborg og Skanderborg.

Ide

Hertha er skabt af mennesker, der tænker helhedsorienteret. Det er en grundlæggende tanke, at menneskets liv må forstås i forhold til den helhed, det indgår i – samvær – arbejde – fritid – miljø – byggeri – kost – farver og former. Alt spiller ind og får indflydelse på liv og pædagogik. Hele projektet omkring Levefællesskabet Hertha er baseret på Rudolf Steiners antroposofi.

Den konkrete ide er - at opbygge et levende landsbyfællesskab med op til 200 mennesker, og at skabe socialt

Detail fra bofællesskabshus

Detail

grundlag for fælles liv med en gruppe udviklingshæmmede.

Visionen er baseret på en overbevisning om, at et sådant fællesskab, mellem en gruppe der fungerer på samfundets almindelige betingelser, og en gruppe der har brug for særlig omsorg og opmærksomhed, vil være til glæde og fordel for begge parter, og kan være med til at forøge livskvaliteten for alle.

Det er en forudsætning og slet ikke til diskussion, at de udviklingshæmmede er en integreret og ligeværdig del af fællesskabet, og de er vigtige for samfundets trivsel.

Finansiering og organisation

Ideerne til projektet begyndte at spire for mere end 20 år siden og førte til, at der blev oprettet en fond - Landsbyfonden.

Finansieringen skete dels via lån og donationer fra fonde og private. Dels ved lån fra Mercur (Den grønne Bank), fra Magistrenes Pensionskasse og fra hollandske og tyske banker (med samme koncept som Mercur Banken), samt i mindre målestok fra Kreditforeningen Danmark.

Landsbyfonden købte i 1993 40 tønder land markjord.

De første år gik med byggemodning af området og byggeri af et bofællesskabshus og nogle få private huse. I 1996 flyttede de første beboere ind.

Organisatorisk set er Levefællesskabet - En almen-nyttig erhvervsdrivende fond. Landsbyfonden ejer jorden, bofællesskabernes huse, faciliteterne omkring de beskyttede værksteder samt nogle huse med almindelige boliger til udlejning. De øvrige selvstændige huse er ejet af familierne selv på almindelige parcelhusbetingelser. Det kan dog tilføjes, at når det drejer sig om kreditforeningernes medfinansiering er forholdene ikke "normale", idet kreditforeningerne kun vil yde max. 50% lånedækning.

Udveksling og samspil

Hertha er en vision, der er blevet til virkelighed. I dag er det 7 år siden, de første huse blev taget i brug. Det - der engang blot var visionære tanker, er nu for længst blevet til praktisk hverdag, og erfaringerne er begyndt at krystallisere sig. Endnu befinder Hertha sig dog i en pioner- og opbygningsfase, og det vil man gøre nogle år endnu.

I Hertha lægger man vægt på, at sammensætningen af mennesker i det nære samfund skal spejle den, man ser i samfundet som helhed. Der skal være børn og gamle, skæve og almindelige. Folk der har job på stedet, og folk der arbejder ude, og folk der bor andre steder, men har deres daglige arbejde på stedet. Det skal være et åbent sted i dynamisk samspil med lokalmiljøet og samfundet i det hele taget.

Levefællesskabet Hertha skal ikke være en institution,

men et livsfællesskab, hvor alle er ligeværdige med deres forskellige evner og behov.

I dag lever her fast omkring 75 mennesker i alle aldre, heraf er godt 20 % udviklingshæmmede. Desuden kommer der hver dag ca. 15 personer udefra, der har deres daglige arbejde på stedet.

Levefællesskabet gror stadigt. Det er en langsom proces, men hvert år bygges der 2-3 nye huse.

Tanken er, at væksten skal fortsætte, til man når et beboerantal på omkring 200 mennesker. Det skal være et overskueligt samfund, i en størrelse, hvor alle helst skal kende hinanden, og skal kunne mødes i hverdagen.

Citat (Hertha Levefællesskab år 2000):

"Ethvert Levefællesskab, der handler og virker ud fra en bestemt anskuelse af tilværelsen, løber en risiko for at blive en afsondret organisme, og at ende i selvtilstrækkelighed.

En af måderne til at undgå dette er at være bevidst om organismens åndedræt, om at der er harmoni mellem indånding og udånding.

Mellem Levefællesskabet og det omgivende samfund må der være en stadig og livlig kontakt. Der må på alle måder finde en udveksling sted af ideer, mennesker og produkter. Stedet skal ikke skabe rammer for alle behov, og selvforsyning må ikke blive et mål i sig selv."

Omvendt integration

Levefællesskabet Hertha er et forsøg på at vende integrationsproblemet på hovedet og i stedet lave "omvendt integration" – at få "normale", der selv gerne vil

være naboer til at flytte ind til de udviklingshæmmede. I stedet for, at forsøge at tvinge udviklingshæmmede ind i parcelhuskvarterer og lignende, hvor de ofte er mere eller mindre uønskede - En form for tvungen integration, der ofte kun fører til isolation og en forstærket følelse af anderledeshed.

Det er ikke et krav, at man som almindelig beboer i Hertha skal have et særligt forhold til de udviklingshæmmede, men man skal acceptere, at de er der, og at de er med, med den adfærd der nu engang karakteriserer dem.

I dag er der to bofællesskaber for voksne udviklingshæmmede over 18 år, et med 11 beboere og et med 6, desuden er der et par stykker, som bor alene. Det er tanken at der skal bygges flere bofællesskaber i takt med at levefællesskabet vokser. Sådan at proportionen af udviklingshæmmede i samfundet hele tiden udgør omkring 20 procent.

Arbejdspladser

Der lægges vægt på, at det arbejde, de udviklingshæmmede udfører og tager del i, er meningsfyldt. De skal opleve, at det de laver har et formål, også for andre. Ud over at være beskyttede værksteder, der ikke har produktion som første og eneste mål, skal der frembringes produkter af høj lødighed og kvalitet til gavn for det lokale samfund.

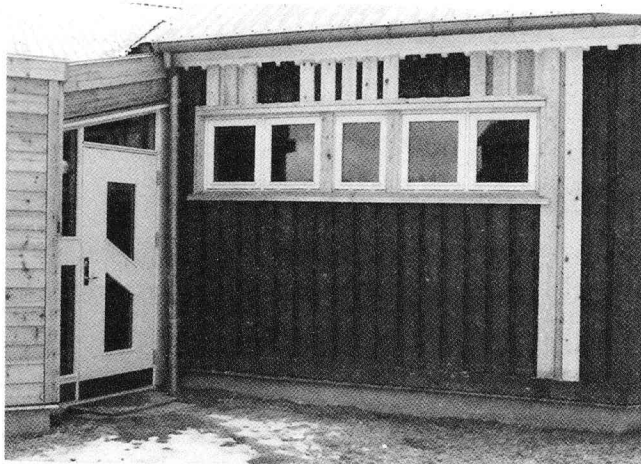
Arbejdspladserne er en naturlig del af samfundet. De er med til at skabe en levende by, hvor der altid sker noget. Der dufter himmelsk fra bageriet, og brødet

smager godt. Der er friske grønsager fra egen mark, hønsene kagler og lægger æg og hestene går og hygger sig. På vævestuen væver de viskestykker og meget andet brugbart. Fine sirlige arbejder, udført i tynde tråde, der kræver en uendelighed af tålmodighed.

Der lægges stor vægt på kunstneriske udtryk, maling, musik og teater.

Pædagogiske værksteder: Bageri, vævestue, brænde-produktion, landbrug og gartneri, madlavning, rengøring og vask. Der er desuden planer om et mejeri og et større bageri, der kan producere nok til, at man også kan sælge af produkterne til folk udenfor levestofskabet.

I Hertha er der også helt almindelige selvstændige virksomheder, der på synlig vis indgår i landsbyens liv. Nogle bor på stedet. Andre kommer, arbejder og tager så hjem igen: Arkitekt, zoneterapeut, guldsmed, Sekretariat for Landsforeningen af Økosamfund og Foreningen til fremme af Biodynamisk Forskning, der har laboratorier på stedet.

Blød by

Intet i naturen er firkantet, og der er ingen firkantede rum i Hertha, men masser af rundede hjørner og skæve vinkler. Meget af opvarmningen sker fra indmurede brændeovne, der virker som varme hjerter i husene. Alle huse er bygget i sunde naturlige materialer, de fleste er bygget i træ og nogle enkelte i halm.

Nogle har selv tegnet og bygget deres huse, mens andre har hentet professionel hjælp, men generelt har alle selv deltaget i udformningen af deres hjem og omgivelser.

Huse og deres arkitektur påvirker de mennesker, der bor i dem. De kan være bygget så de enten spreder eller samler energien, de kan lægge op til åbenhed og fællesskab eller til isolation.

Hertha's bofællesskab er bygget til megen åbenhed - med store vinduesflader, der åbner sig mod naturen og verden udenfor, og med værelser, der er placeret omkring fællesrum, så deltagelse i fælleslivet understøttes. Hertha er også præget af, at der kommer mange gæster for at se og opleve stedet - flere tusinde årligt. Denne åbne struktur har vist sig, at være god for mange udviklingshæmmede. Der kan opleve, at de bliver en del af verdenen og fællesskabet, men den er også svær, ja måske næsten umulig at leve med for nogle af dem, der har psykiske problemer, som f.eks. autisme. Det er svært for den, der har brug for klare grænser, at leve i en sådan åben struktur, hvor man aldrig helt ved hvad der nu sker, eller hvem der kommer på besøg i dag. Der mangler måske nogle flere "huler". Der er erfaringer med autister, og det er lykkedes at integrere nogle stykker med autisme, men det har krævet meget lange og svære indkøringsperioder, så det er nok ikke den gruppe Hertha er bedst egnet til.

Fordi Hertha er så åben en struktur, kan man ikke have voldeligt reagerende udviklingshæmmede. Det er vigtigt, at alle kan være trygge ved hinanden. Det fremmer næppe integrationen, hvis børnene bliver bange for nogen af de udviklingshæmmede.

Levefællesskabet er ikke særlig velegnet til fysisk handicappede, der er for mange trapper og trin.

Demokrati for udviklingshæmmede

Levefællesskabet Hertha er organiseret i en flad struktur. Der er ingen leder i traditionel forstand. Der er et

Landsbymøde som øverste myndighed, en daglig ledelsesgruppe på 7 personer og uddelegerede ansvarsområder, diverse grupper o.s.v.

De udviklingshæmmede er ligeværdige medlemmer af levestællesskabet, og er som sådan også demokratiske deltagere med stemme- og taleret. Det er imidlertid slet ikke så nemt, og endnu er det langt fra gennemført. Demokratideltagelse er en ret avanceret færdighed, der skal læres. Faktat er, at nogen af de udviklingshæmmede nu er begyndt at deltage i møderne

Søren fortæller en historie om Peter, der kommer til et Landsbymøde, hvor der sidder 30-40 personer. Peter beder om at få ordet. Han kommer på talerlisten, og sidder pænt og stille og venter i ca. 20 minutter indtil det bliver hans tur. Så siger han "Vi vandt i fodbold", det udløser behørig hujen og klappen, så spørger en - om han scorede nogen mål? svar "næsten". Så er Peter tilfreds, han har fået sagt, det han ville, og har fundet et forum at blive hørt i, og stille og roligt forlader han igen mødet.

Stald og kommende mejeri

Nogle af de udviklingshæmmede bliver måske lidt bange, når de lytter til ivrige diskussioner og uenigheder. Er de nu vrede? - Er det farligt? - Hvad sker der?. Men måske kan de "normale" så også lære. Det ville jo nok være rart for alle, hvis man generelt lærte bedre mødekultur - talte pænt til hinanden og lyttede koncentreret når de andre havde noget at sige etc.

At bo i Hertha er en livsstil, der varer 24 timer i døgnet. Har man f.eks. sin ansættelse i et pædagogisk job på stedet, kan det være svært for nogen at holde fri. Det er på mange måder givende liv, men det er også krævende, og det er nødvendigt for den enkelte at kende og håndhæve sin personlige grænse, så man som enkeltperson ikke bliver oversvømmet.

Levestællesskabet Hertha er et helt unikt bosted for udviklingshæmmede og andre, og det bygger langt hen ad vejen på mennesker, der har en idealistisk indstilling. Som udefrakommende gæst oplever jeg stedet som smukt, varmt og rart, og de udviklingshæmmede ser ud som om de trives. Det betyder noget, at være en

del af et fællesskab, og at lave noget til gavn for andre. Jeg er sikker på, at her er mange inspirationer at hente - også for folk, der har knap så idealistisk en holdning til deres arbejde, men bare vil gøre det så godt som muligt.

Tanken smitter

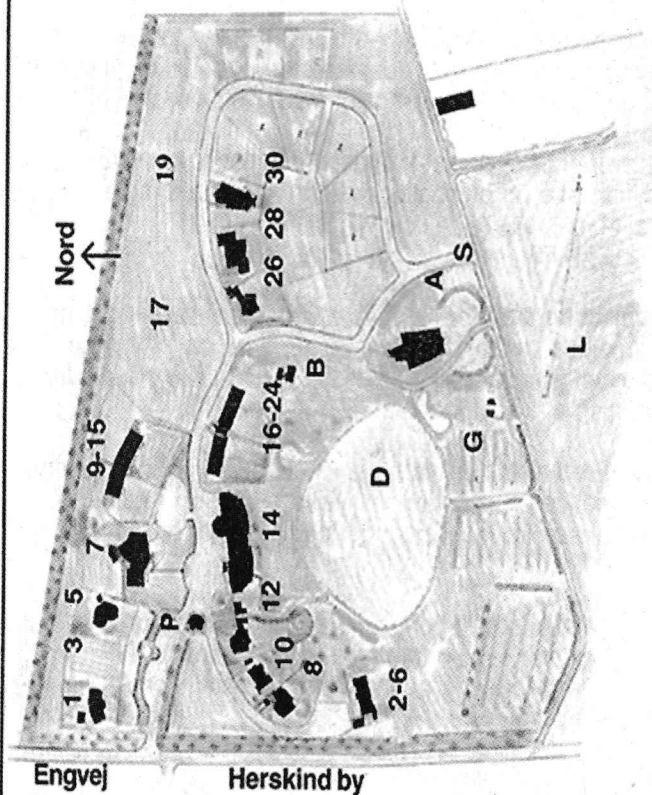
Det er vigtigt at landsbyfællesskaber påtager sig en del af samfundets sociale opgaver. Ikke kun for de andres skyld, men på grund af det, de selv får ud af det. Det

skaber liv og aktivitet i dagligdagen og giver et mere helt liv for alle involverede. Det at det pædagogiske er integreret skaber også et vist økonomisk fundament.

Nogle er allerede blevet inspirerede. Ideen om landsbypædagogik spredt sig: Lige nu ser det ud til, at Andelssamfundet i Hjortshøj, hvor der bor ca. 170 mennesker, vil til at integrere udviklingshæmmede i form af 3-4 økologiske bofællesskaber, med hver 6-8 beboere. Ligeledes er der planer for et tidligere Blå Kors Hjem i Egå.

Oversigt over husene på Landsbyvænget:

- 1-3-5 Enfamiliehuse.
- 7 Burishus Bofællesskab m. støttelejlighed og forskningslaboratorie.
- 9-15 Norrøn med 6 lejligheder + LØS + forskningsformidling.
- 17 Planlagt landsbytorv med fælleshus, café, bageri, butik, formidlingsdel.
- 19 Område planlagt til rækkehusbyggeri.
- 2-6 Kernehuset med 3 Andelslejligheder.
- 8-10-12 Enfamiliehuse. Arkitektkontor i nr. 10
- 14 Herthahus Bofællesskab m. lejlighed.
- 16-22 Rækkehus: Lejligheder.
- 18A "Buen": Mødelokale og bibliotek.
- 24 Vævestue.
- 26-30 Enfamiliehuse.
- A Stald til køer og andre dyr.
- B Bageri (midlertidig placering).
- P Indkørsel og parkering.
- Spor i landskabet - stisystem starter:
- D Dyrefold.
- G Kunde-bonde gartneri
- S Savværk
- L Landbrug

Oversigtskort

Akustik og Kommunikation

[Per Lindsø Larsen]

”Væggene har ører”, siger man. Arkitekturpsykologiske undersøgelser viser os, at væggene ikke bare lytter, men faktisk også en medbestemmende faktor for, hvor meget vi taler med hinanden.

Vi er alle bevidste om det ubehagelige ved at kommunikere med andre mennesker på steder, hvor der er megen baggrundsstøj, hvor det nærmest er nødvendigt at råbe for at blive hørt. Her har vi en tendens til at nedsætte kommunikationen til det allermest nødvendige.

Det overraskende ved flere videnskabelige undersø-

gelser er imidlertid, at vores kommunikation også er påvirket af akustikken på steder, hvor vi end ikke er blevet bevidste om, at den er af en særlig karakter.

Sagt forenklet, så taler vi mindre med hinanden, når vi

befinder os i rum med hårde og glatte vægge end vi gør i rum, hvor væggene er bygget af blødere lydabsorberende materiale. Vel at mærke uden at vi tænker over det, eller selv er klar over det.

Årsagen er sandsynligvis, at hårde vægge giver en større baggrundsstøj og en længere efterklangtid. Efterklangtid er defineret som den tid, som det tager for en lyd at aftage 60 dB efter at lydkilden er stoppet. Både baggrundsstøj og lang efterklangtid gør det vanskeligere at adskille talte ord fra hinanden, og man må derfor anstrenge sig mere for at tale sammen. Denne besværliggørelse af kommunikationen er sandsynligvis tilstrækkelig årsag til, at vi ubevidst nedsætter omfanget af kommunikation.

Det har længe været kendt, at dårlig akustik i klasseværelser nedsætter skolebørns koncentrationsevne og deres evne til indlæring. Men hvorledes påvirkes udviklingshæmmede?

To forskere fra Massachusetts i USA gik i gang med at undersøge dette? De målte akustikken før og efter renovering af en institution for personer med udviklingshæmning i let til middelsvær grad (gennemsnitlig IQ 50.5) og undersøgte hvorledes ændringerne påvir-

kede beboernes og personalets evne til at adskille ord. Forskerne havde en forventning om, at den forbedrede akustik ville spille en målbar rolle. Endvidere havde man en formodning om, at dårlig akustik påvirkede de udviklingshæmmede mere end personalet.

Renoveringen af bostedet medførte ændret bygningsmateriale til væggene i det fælles opholdsrum, og det var her, man gennemførte undersøgelsen af akustikens betydning. Det nye lydabsorberende vægmateriale medførte et fald i baggrundsstøjen fra 72 dB til 65 dB og en betydelig forkortelse af efterklangstiden fra 1.77 sek. til 0,79 sek.

Blandt beboerne blev udvalgt 12 frivillige deltagere ligesom 12 frivillige blandt personalet indgik i undersøgelsen. Alle deltagere blev indledningsvis testet for eventuelle hørehandicap, således at man sikrede sig at alle 24 havde normal hørelse. Ligeledes sikrede man sig, at alle udviklingshæmmede forstod betydningen af de ord, som de i undersøgelsen ville blive præsenteret for. Ved hjælp af båndoptager fik hver deltager 6 billeder af genstande, hvis engelske udtale fonetisk ligger tæt op af hinanden, f.eks: Pan, fan, can, man, hand, sand. Deltageren fik nu oplæst eksempelvis: "Point to hand". I alt

blev hver deltager præsenteret for 5 sådanne serier i almindelige talehøjde, forstyrret af den bag-grundsstøj og efterklangstid, der blev målt for opholdsrummet i almindelig brug før og efter renoveringen.

Det blødere lydabsorberende vægmateriale forbedrede akustikken i opholdsrummet, men ifølge forskerne var den stadigvæk langt fra at være optimal. Alligevel viste både personalet og de udviklingshæmmede klar forbedring i evnen til at adskille de talte ord. Og forskernes anelser holdt stik: De udviklingshæmmede profiterede langt mere af den forbedrede akustik end personalet gjorde. For gruppen af udviklingshæmmede forbedrede svarene sig med 32.5%, mens personalegruppens svar forbedredes med 20.7%.

Undersøgelsen bekræfter hermed også, hvad andre undersøgelser antyder, nemlig at udviklingshæmmede i særlig grad er følsomme overfor negativ indvirken fra de fysiske omgivelser, og at arkitekturpsykologiske faktorer i høj grad bør tages med i hverdagens overvejelser.

Kilde:

Gentry, D M & Zimring, C M: Effects of Institutional Room Acoustics on Speech Discrimination of developmentally Disabled Residents and of Staff. (Journal of Applied Psychology, 1979, Vol. 64, No. 5, 541-547).

Tilbageblik *over* forskning

[Line Rosenlund Nielsen]

Oligos Prisen

Foreningen Oligofreniklinikkens Forsknings- og Støttemidler uddeler hvert år OligosPrisen.

Den tildeles "...en eller flere personer, der har ydet en betydningsfuld indsats på det videnskabelige, politiske, administrative, sociale, pædagogiske eller det alment menneskelige område – til fremme af foranstaltninger, der kan bedre udviklingshæmmedes livskvalitet"

I år gik prisen til to meget kvalificerede damer nemlig overlæge Annalise Dupont og professor dr.med. Mette Warburg. Selve prisoverrækkelsen fandt sted onsdag den 15 januar.

I forbindelse med tildelingen af Oligosprisen til overlæge, dr. med. Annalise Dupont og professor, dr. med. Mette Warburg benyttede de to prismodtagere anledningen til på kort tid at give et rids over deres respektive, lange forskningskarrierer.

Annalisa Dupont

Annalise Dupont har i sin karriere haft tre beskæftigelsesområder, der har optaget hende i særlig grad. Det første er arbejdet med syndromer, hvor hun i samar-

bejde med sine kolleger har været helt i front med at opdage og klassificere syndromer i Danmark. Denne interesse blev vakt, da Annalise Dupont på en konference i Kiel helt bestemt kendte den person, der blev beskrevet - han gik post på Brejning! Syndromet var Prader-Willie syndrom, som hun blev den første til at beskrive i Danmark. Siden fulgte William syndrom, Rett syndrom og pseudohypoparathyroidisme. Arbejdet med kortlægningen af syndromer - der betyder sammenløbne symptomer - har været vigtigt, fordi en kendt diagnose kan være retningsvisende for behandling, og fordi det kan være en lettelse for forældrene at få afklaring om, hvad deres "umulige" barn fejler.

Det andet område, Annalise Dupont har beskæftiget sig med, er epidemiologien. Hvad er det, der gør at udviklingshæmmede er anderledes end resten af befolkningen? Med udgangspunkt i det ikke længere eksisterende åndssvagereregister, kunne de udviklingshæmmede blive opsøgt og deres forhold med hensyn til for eksempel bo- og beskæftigelsesformer og levealder blive klarlagt.

Yderligere har Annalise Dupont også medvirket til at

lave såkaldte belastningsundersøgelser. Dette var undersøgelser, der skulle klarlægge, hvordan forholdene var for familier, der havde udviklingshæmmede børn i 1950'erne og 1960'erne. Det var i disse familier i høj grad moderen, der måtte stå for arbejdet med det udviklingshæmmede barn, og undersøgelserne skulle kortlægge tidsforbrug, øget belastning for familien og øget merforbrug. Undersøgelsen, der tog udgangspunkt i 39 familier i Århus Kommune, var den første af sin art i Danmark, og den viste, at moderen i gennemsnit udførte 7 timers arbejde i døgnet i forbindelse med pasningen af sit udviklingshæmmede barn. Efter 7 år blev der udført en efterundersøgelse af de 29 familier, der stadig havde relevans (5 familier udgik pga. dødsfald, 5 pga. at barnet var flyttet til døgninstitution), og den viste, at familierne stadig havde 6-7 timers arbejde i døgnet. Det på trods af, at de udviklingshæmmede børn nu alle var i dagbeskæftigelse.

Belastningsundersøgelserne medførte, at man nu havde dokumentation, der kunne bruges som argument for aflastningstilbud. Der blev også lavet forældrekurser med udgangspunkt i undersøgelserne, og det blev cementeret, at forældrene er de vigtigste medarbejdere i arbejdet med de udviklingshæmmede.

Mette Warburg

Den anden prismodtager, Mette Warburg, har i sin karriere beskæftiget sig med øjenssygdomme. Det begyndte på Blindeinstituttet i København, hvor interessen for at se nærmere på nogle af de mærkelige patienter, hun

mødte, blev vakt. Dette ledte Mette Warburg til Lillemosegård, og arbejdet her dannede grundlag for en disputats. Denne dokumenterede, at øjenssygdomme fandtes hos langt flere, end man så på Blindeinstituttet. Der var blandt udviklingshæmmede utroligt mange, der havde dårlige øjne.

Foto: Jørn Gade - Prismodtagere Annalise Dupont (t.v.) og Mette Warburg sammen med Kurt Sørensen

Mette Warburg fortsatte sit arbejde på Vangede Huse, hvor tværfagligheden kom i fokus. Alle faggrupper havde her oplevet, hvor vanskeligt det var at stille de vanlige diagnoser - diagnosticeringen kunne ikke foregå på samme måde som hos andre patienter. For at få et dækkende billede, måtte man altså bruge tværfaglig udredning. Også her førte det at få stillet en diagnose til lettelse hos pårørende og personale, der arbejdede med den udviklingshæmmede. En diagnose gør, at man har noget konkret at forholde sig til.

I 1976 satte Mette Warburg sig for sammen med nogle kolleger at undersøge, hvor mange blinde udviklingshæmmede, der egentlig var i Danmark. Denne undersøgelse førte til, at antallet af registrerede blinde udviklingshæmmede børn fordobledes. Dette skyldtes til dels, at disse børn kun blev tilmeldt ét sted: enten hos blindeforsorgen eller hos åndssvageforsorgen.

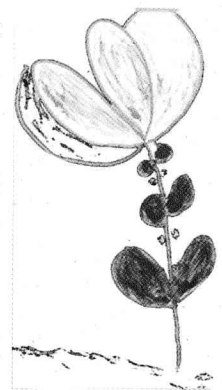
En senere screeningsundersøgelse med deltagelse af 700 udviklingshæmmede fra Københavns Kommune og 800 fra Nordjyllands Amt viste, at 20% var synshandicappede. Derudover var 5% blinde, hvilket skal sammenlignes med 0,01% i den resterende del af befolkningen. Det viste sig, at halvdelen af de 20% kunne komme til at se normalt med briller, så det kan altså virkelig betale sig at lave den slags undersøgelser. Mette Warburg stødte i sin undersøgelse på et paradoks: Halvdelen af undersøgelsesdeltagerne havde rundet de 50 år, hvorefter "armene begynder at blive for korte" - dvs. der er en øget tendens til langsynethed. På trods af dette beskæftigede de udviklingshæmmede sig med nærarbejde som at skære i træ, male, strikke osv., og kun ganske få havde læsebriller til dette arbejde!

For at udbrede sin viden om vigtigheden af at foretage øjenundersøgelser hos udviklingshæmmede etablerede Mette Warburg screeningsrundrejser til institutioner rundt omkring i landet. Hun rejste således rundt og etablerede midlertidige øjenklinikker på værkstederne, så brugerne der kunne blive undersøgt. En af de store udfordringer ved disse undersøgelser er naturligvis, at de skal rettes mod mennesker uden sprog. Denne særlige undersøgelsesform rygtedes, og Mette Warburg blev bedt om give assistance ved øjenundersøgelser af spædbørn. Dette har ført til en øget interesse for spædbørnsområdet blandt øjenlæger, men desværre har interessen ikke bredt sig til arbejdet med udviklingshæmmede.

Udviklingshæmmede er således også på dette område en underbetjent gruppe mennesker. Den internationale lægefaglige organisation (IASSID) har ellers opstillet anbefalinger for, hvor ofte udviklingshæmmede bør øjenundersøges for at få de bedste muligheder: Der bør foretages en undersøgelse, når det står klart, at barnet er udviklingshæmmet. Derefter ligeledes i 2-3 års alderen og ved skolestart og -slut. Fra den udviklingshæmmede fylder 45 år (for mennesker med Down Syndrom er grænsen 30 år), bør der foretages en øjenundersøgelse hver femte år for at følge udviklingen. Screeningsundersøgelsen havde jo netop vist, at gennem sådanne undersøgelser kan forekomsten af synsforstyrrelser hos udviklingshæmmede sænkes fra 20% til 10%. På trods af de store gevinster, der ville være ved en sådan praksis, har øjenlæger ikke lov til at indkalde folk til undersøgelse (men, som Mette Warburg påpegede, det har tandlæger - og hvad er forskellen mht. at krænke folks egenbestemmelse?).

Mette Warburg så ikke kun tilbage, men kastede et blik på fremtiden. Den ser ikke lys ud, for der er ingen unge øjenlæger til at tage over i arbejdet med udviklingshæmmede og de særlige tilpasninger, det kræver.

Derfor sluttede Mette Warburg med det oprigtige spørgsmål: Hvad gør vi? Det spørgsmål lader vi stå her, for ingen til prisuddelingen modtog opfordringen til at give et konkret svar.

SAMTALER MED UDVIKLINGSHÆMMEDE

Kursus i Århus 25. – 26. september 2003

Et kursus henvendt til pædagoger, psykologer og andre faggrupper om brugen af psykoterapeutiske principper. Redskaber for en bedre kommunikation med udviklingshæmmede.

To- dages kursus med cand.psych. Tove Svendsen

Tid: Torsdag den 25. september kl. 10.00 – 17.00
Fredag den 26. september kl. 09.00 – 16.00

Sted: Psykiatrisk Hospital
Skovagervej 2
8240 Risskov
i Vandresalen (ved auditoriet)

Pris: 1.500 kr. (inkluderer undervisning, frokost, forfriskninger, kaffe/te og kage)

Tove Svendsen har årelang erfaring som supervisor og konsulent med rådgivning og vejledning. Hun har udviklet en model for samtaler med udviklingshæmmede, der bygger på Daniel Sterns teorier om barnets udvikling. Ud fra disse og sine erfaringer med psykoterapi med voksne udviklingshæmmede vil hun give nye redskaber til at møde, forstå og samtale med udviklingshæmmede beboere og brugere, herunder også de sprogløse. Daniel Sterns udviklingsteorier kan nemlig bruges på alle, og det vil altid være muligt at kommunikere på andre måder end blot gennem sproget.

Tilmelding er bindende og sendes senest 15. maj via telefon, e-mail, fax eller post til:

Videnscenter for Psykiatri og Udviklingshæmning
Skovagervej 2 · 8240 Risskov
Telefon 77 89 29 90 · Fax 77 89 29 99
e-mail: meo@psykiatri.aaa.dk

ALDRING OG DEMENS

hos udviklingshæmmede

Interessen for vores kurser om aldring og demens har været enorm. Så for at give flere chancen for at være med, gentager vi det endnu en gang den 28. – 29. august 2003.

Kursus med chefpsykolog Knut-Ove Solberg fra Ullevål Sykehus i Oslo, Norge. Knut-Ove Solberg har de sidste mange år specialiseret sig i demens og aldring hos udviklingshæmmede.

Tid: Torsdag den 28. august 2003 kl. 10.00 – 17.00
Fredag den 29. august 2003 kl. 09.00 – 16.00

Sted: Hotel Kong Arthur
Nørre Søgade 11
DK-1370 Kbh. K.
Telefon 33 11 12 12

Pris: 1.500 kr. (undervisning, frokost, kaffe/te, kage og frugt)

Max 30 deltagere

Arrangør: Videnscenter for Psykiatri og Udviklingshæmning
Journalist Mette Egelund Olsen

Bindende tilmelding inden 1. maj 2003

Videnscenter for Psykiatri og Udviklingshæmning
Skovagervej 2 · 8240 Risskov
Telefon 77 89 29 90 · Fax 77 89 29 99

e-mail: meo@psykiatri.aaa.dk · Direkte Mette Egelund Olsen: Telefon 77 89 29 93

VipuViden udgives af Videnscenter for
Psykiatri og Udviklingshæmning
Skovagervej 2 · 8240 Risskov
Tlf. 77 89 29 90
Fax. 77 89 29 99
E-mail: videnscenter@oligo. Dk

Ansvarshavende redaktør:
Overlæge Kurt Sørensen

Redaktør:
Journalist Mette Egelund Olsen

Fotos og billedbearbejdning:
Vibeke Keck Olesen

Atelier Karavana har leveret tegninger

Kopiering kun tilladt på institutioner, der har
indgået aftale med Copy-Dan, og kun inden-
for de i aftalen nævnte rammer.

Tryk: GP-Tryk A/S Grenaa

ISSN 1399-7475

Bladet udkommer 4 gange om året.

VipuViden påtager sig intet ansvar for manu-
skripter m.m. der er indsendt uopfordret

ViPU Viden